

אמירה לנוכרי בשבת לצורך רבים

הרב דניאל מאדאד

1. אמירה לנוכרי – דאורייתא או דרבנן?

2. טעם לאיסור אמירה לנוכרי

3. אמירה לנוכרי לצורך מצווה

4. אמירה דאמירה

קודם כל דברי, אין בכתיבה זו שום חידוש, הכול מופיע בדברי רבותינו.

אמירה לנוכרי בשבת מסועפת וישנם צדדים שונים והיתרים שונים. לא אגע בכולם אלא רק בשניים:

1. אמירה לנוכרי לצורך מצווה.

2. אמירה דאמירה.

נוציא נפקא מינה לצורך רבים.

1. אמירה לנוכרי – דאורייתא או דרבנן?

בפרשת בא כתוב: "וּבַיּוֹם הַרְּאִשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם" (שמות יב, טז).

לכאורה הייתה התורה צריכה לכתוב 'כל מלאכה לא תעשה', מדוע כתבה התורה יַעֲשֶׂה?

במכילתא דרבי ישמעאל¹⁶⁹ איתא:

כל מלאכה לא יעשה בהם. לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך אתה אומר כן או אינו אלא לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ויעשה גוי מלאכתך ת"ל ששת ימים תעשה מלאכה וגו' (שמות לה ב) הא למדת וכל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא

¹⁶⁹ מכילתא דרבי ישמעאל בא – מסכתא דפסחא פרשה ט.

יעשה גוי מלאכתך דברי רבי יאשיהו ר' יונתן אומר אין צריך והלא כבר נאמר זכור את יום השבת לקדשו והלא דברים ק"ו ומה אם שבת חמורה אין אתה מוזהר על מלאכת הגוי במלאכתך יום טוב הקל דין הוא שלא תהא מוזהר על מלאכת הגוי במלאכתך ת"ל כל מלאכה לא יעשה בהם. אין לי אלא יום טוב שאתה מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך שבת מנין ק"ו ומה אם יום טוב הקל אתה מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך [שבת חמורה דין הוא שתהא מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך].

מדברי המכילתא הנ"ל יש ראשונים שהבינו שאמירה לנוכרי היא מדאורייתא.

כך למשל סובר רבי אליעזר ממיץ בספר היראים:

תניא במכילתא "כל מלאכה לא יעשה בהם" – לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה העובד כוכבים מלאכתך. למדנו מכאן שאסור לישראל להניח העובד כוכבים לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת מדאורייתא.

רש"י על הפסוק בפרשת בא ד"ה לא יעשה בהם, כותב: אפילו ע"י אחרים. החזקוני מבין מרש"י שאמירה לנוכרי בשבת אסורה מדאורייתא, אך חולק ואומר שאמירה לנוכרי בשבת אסורה מדרבנן (חזקוני ד"ה כל מלאכה לא יעשה בהם: "פרש"י אפילו ע"י אחרים חז"ק אם כן מצינו אמירה לא"י מן התורה, ואמרינן בעלמא דאמירה לא"י שבות").

בבית יוסף סוף סימן רמד הביא בשם הסמ"ג (ל"ת סימן עה) שהסתפק בלשון במכילתא אם איסור אמירה לנוכרי מדאורייתא או מדרבנן, ונראה מסיום דבריו שמצדד לומר שאיסור אמירה לנוכרי מדאורייתא. זה לשונו: "ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהוא דרשה גמורה".

הרמב"ן ע"ה מביא את דברי רש"י ע"ה וחולק וקובע שאמירה לנוכרי בשבת הרי היא שבות – היינו איסור מדבריהם, ודברי המכילתא הם אסמכתא בעלמא.

הרמב"ן מחדש ואומר שכאשר אומר הישראל לנוכרי לעשות בשלו ובביתו – הדבר מותר.

מעיון בסוגיות הש"ס החל מהמשנה בפרק כל כתבי (קכא ע"א) ובגמרא פרק שואל (קנ ע"א, קנג ע"א), בפרק השוכר את הפועלים (צ ע"א) ובפרק לפני אידיהן (טו ע"א) עולה שאיסור אמירה לנוכרי שבות, ולא רק לעניין שבת אלא בכל התורה.

היראים מתרץ את דברי גמרא שאמירה לנוכרי שבות לכאורה הפך שיטתו – הגמרא מדברת במקרה שהגוי עושה באש שלו – בדברים שלו לצורך ישראל – ובמקרה שאני אומר לו תעשה באש שלך לצורךך, מותר לכתחילה, כדברי הרמב"ן ז"ל.

2. טעם לאיסור אמירה לנוכרי

מצאנו בדברי רבותינו שלושה טעמים:

- שיטת רש"י (שבת קכ"א ע"א) – מצד שליחות "שעושהו שלוחו ממש". אמנם אין שליחות לגוי מדאורייתא, אך בגלל חומרת שבת גזרו חכמים שיש שליחות לחומרא, כמדומה כך הדין גם בריבית.
 - טעם נוסף שמביא רש"י ד"ה כיון דזבנה קנייה (ע"ז טו ע"א) – שאיסור אמירה לנוכרי הוא מטעם של ממצוא חפצך ודבר דבר. דהיינו שלא יהא דיבורך בשבת כדיבורך בחול. ז"ל הטהור של רש"י ע"ה: "אבל על השבת לא נצטוו בני נח ומה שאסור לישראל לומר לעובד כוכבים עשה לי כך זהו משום ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיהו נח) דבור אסור".
 - לשיטת הרמב"ם – הטעם: "שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן".
- לנפקא מינה בין הטעמים עיין בשו"ת אבני נזר או"ח סימן מג סק"ו. כמו כן ישנו דיון באחרונים לגבי אמירה לבעלי חיים ואכמ"ל.
- להלכה נראה שהפוסקים חוששים לשלושת הטעמים שהבאנו.
- מרב"ב דן בדיני אמירה לנוכרי במקומות שונים בחיבורו הגדול, בהלכות שבת אלו הסימנים המרכזיים: רעו, שז, שכה.
- בסימנים אלו פוסק מרב"ב השלחן ערוך שישנם צדדי היתר שונים באמירה לנוכרי.
- היתר על ידי רמיזה.
 - כאשר הגוי עושה מאליו ולצורך עצמו – "גוי אדעתיה דנפשיה קעביד".
 - אמירה דאמירה – יש צד היתר, כגון לצורך רבים.
 - אמירה לנוכרי בדבר שיש בו מחלוקת הפוסקים.
 - אמירה לנוכרי לצורך מצווה.

- אמירה לנוכרי במקרה של הפסד גדול.
- אמירה לנוכרי במקצת חולי.
- אמירה לנוכרי במלאכה שאינה צריכה לגופה לצורך רבים.
- אמירה לנוכרי בפסיק רישיה.

אגע במעט באמירה דאמירה ובאמירה לנוכרי לצורך מצווה.

3. אמירה לנוכרי לצורך מצווה

בעירובין סז ע"ב מביאה הגמרא מעשה בברית מילה שחלה בשבת ונשפכו המים החמים שיצטרכו להם לאחר המילה, ושם הגמרא מביאה פתרון להביא מים חמים על ידי נוכרי מחצר אחרת שלא עירבו בה עירוב חצרות.

ישנן נוסחאות שונות בגמרא זו:

הרי"ף נו ע"א בדפי הרי"ף בשבת: מביא את שיטת בה"ג שמתיר לומר לגוי לעשות אף איסורי תורה לצורך מצוות מילה. הרי"ף חולק עליו ומכריע שמה שפסק בעל הלכות טעות, וז"ל: "זהאי דכתב בעל הלכות טעותא הוא ולא תסמוך עילויה".

ופוסק שיהא מותר לומר לגוי לצורך מצווה באיסור דרבנן.

הרמב"ם בהלכות מילה פ"ב ה"ט פוסק שמותר לומר לגוי לעשות בשבת איסור דרבנן לצורך מצווה בשעתה, וז"ל הזהב:

שכחו ולא הביאו סכין מערב שבת אומר לעכו"ם להביא סכין בשבת, ז ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים, כללו של דבר כל דבר שעשייתו בשבת אסורה עלינו משום שבות מותר לנו לומר לעכו"ם לעשות אותן כדי לעשות מצות בזמנה, ודבר שעשייתו אסורה עלינו משום מלאכה אסור לנו לומר לעכו"ם לעשותו בשבת.

כן פסקו הגאונים, הראב"ה, הרב המגיד, המרדכי ועוד, ועל כרחך לשיטה זו יהא מותר שבות דשבות במקום מצווה, כגון ביום טוב יהא מותר לומר לנוכרי להדליק בעבורי אש על מנת שאוכל ללמוד תורה.

בעל העטור, בעלי תוס' בשם חכמי פרובינצא והר"ן מתירים אמירה לנוכרי לצורך מצווה אף באיסור דאורייתא, וחיידשו שלא רק במילה אלא בשאר צרכי מצווה שיטתו יכולה להצטרף ס"ס. מור"ם מביא שכך המנהג בסימן רעו ס"ב ובסימן שז ס"ה.

הר"ן בדפי הרי"ף הנ"ל מסכם לנו ארבע שיטות:

1. בכל גוונא במילה התיירו לומר לנוכרי אף באיסורי דרבנן.
2. בעל העיטור – כדלעיל שכל מצווה התיירו לומר לנוכרי אף באיסורי תורה.
3. הרי"ף והרמב"ם שהובאו לעיל וכן בכל מצווה הותר לומר לנוכרי רק באיסורי דרבנן.
4. הרמב"ן הותר לומר לנוכרי באיסור דרבנן אך ורק לצורך מילה.

בסימן שז סעיף ה פסק מרן ז"ל כדעת הרי"ף והרמב"ם ע"ה:

דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת; והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה; כיצד: אומר ישראל לאינו יהודי בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה; או להביא מים דרך חצר שלא עירבו, לרחוץ בו המצטער; ויש אוסרין. הגה: ולקמן סי' תקפ"ו פסק להתיר, וע"ל סי' רע"ו דיש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא, וע"ש ס"ג.

מרן בסעיף זה פוסק כפי שהסברנו לעיל שאיסור אמירה לנוכרי הרי הוא שבות ואסור מדבריהם, אך כאן מרן מביא צדדים שונים להתיר.

בסימן רעו ס"ב ובסימן שז ס"ה מור"ם מביא שהמנהג כדעת בעל העיטור ובסוף דבריו מסייג קצת את המנהג.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעו סעיף ב:

ישראל וא"י שהסיבו יחד והדליק א"י נר, אם רוב א"י, מותר להשתמש לאורו. ואם רוב ישראל, או אפי' מחצה על מחצה, אסור. ואם יש הוכחה שלצורך א"י מדליקה, כגון שאנו רואים שהוא משתמש לאורה, אף על פי שרוב ישראל, מותר. הגה: **י"א דמותר לומר לא"י להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לא"י אפי' במלאכה גמורה במקום מצוה** (ר"ן ס"פ ר"א דמילה בשם העיטור), **שעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לא"י להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם.** ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו וע"ל סי' ש"ז.

סיכום הדברים

- כאמור מצינו ארבע שיטות עיקריות הראשונים כדלעיל.
- למעשה הכריע מרן כדעת הרי"ף והרמב"ם שמותר לומר לגוי בכל איסורי דרבנן לצורך מצווה.
- מור"ם (סימנים רעו, שז) מביא את שיטת בעל העיטור כמנהג ומסייג את דבריו כאשר יש צורך גדול.
- לצורך רבים יהיה מותר לומר לגוי אף באיסורי דאורייתא, כגון שכבה האור בבית הכנסת. בפוסקים מובא שהתירו לומר לנוכרי להדליק את הנרות בבית הכנסת ביום הכיפורים מפני שהתפילה אינה שגורה בפייהם, ועל כן ניתן להתיר גם היום בשבתות וחגים שאין התפילה שגורה בפי רוב באי בית הכנסת.
- לצורך מילה מג"א התיר אף באיסור תורה כדעת בעל העיטור ומור"ם ז"ל של המג"א: "ועי' סימן רע"ו ס"ב דיש מקילין אף אף במלאכה דאורייתא, ונ"ל דבמילה יש לסמוך עלייהו אם א"א בע"א", עכ"ל הטהור. סימן שלו ס"ק ה, ועיין משנ"ב שם ובאה"ל שם. הרב עובדיה יוסף ע"ה התיר באיסור הוצאה לומר לנוכרי לטלטל אף ברשות הרבים (לוי' חן סי' ק). הובא פסקו בהערות איש מצליח בסימן ש"ז וכן סי' של"א.

4. אמירה דאמירה

כוונת הדברים היא שיהודי יאמר לנוכרי והנוכרי יאמר לנוכרי אחר.

לכאורה נראה שהדבר תלוי בטעם האיסור של אמירה לנוכרי – אם מטעם "ודבר דבר" – אז מאי נפקא מינה?! ואם נאמר מטעם שליחות – אולי לגוי אחד אמרנו שיש שליחות לחומרא ולא שליח שאומר לשליח, ולטעם הרמב"ם ע"ה שלא תהא שבת קלה בעיניהם יש מקום לאסור.

נחלקו בזה בעל עבודת הגרשוני שאוסר והחוות יאיר שמתיר, הובאו דעותיהם במשנ"ב סי' שז סק"כד. בספר החיים הביא שבמקום הפסד גדול ניתן לסמוך על המקילים. הלכה למעשה ניתן להתיר אמירה דאמירה במקום צורך גדול ולצורך מצווה דרבים. כמובן ניתן לצרף שיטת החו"י לס"ס.